

Неля Зуєнко
кандидат педагогічних наук, доцент
Діана Брик
Національний університет біоресурсів
та природокористування України
м. Київ

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Тенденції освіти спрямовані на посилення комунікабельних здібностей людини, формування потреби постійного підвищення професійної кваліфікації і професійної мобільності. Говорячи про особливості міжкультурної комунікації на рівні художнього тексту, правомірно буде сказати, що виникаючі при цьому проблеми являють собою суму проблем комунікації і проблем переходу з одного національно-культурного коду на інший. Добре відомо, що навіть при повсякденному спілкуванні на одній мові сприйняте практично ніколи не буває рівноцінним сказаному. Ця проблема неодноразово обговорювалася з «лінгвістикою мовця» і «лінгвістикою слухача» [7].

Застосування у різних мовах, ситуація ускладнюється ще й міжкультурними відмінностями, у результаті яких формально однакові висловлювання можуть сприйматися по-різному. Навіть у найпростіших випадках одномовного спілкування практично будь-яке висловлювання допускає більш одного тлумачення [3].

При перекладі ступінь багатозначності цієї ж фрази буде вже залежати:

а) від того, наскільки повно це «пояснення» сприйняв перекладач;

б) від того, як сприйняв ці слова перекладач, вибравши варіант перекладу, заснований на тому тлумаченні, яке він вважає правильним;

в) від того, наскільки правильно дозволяє зберегти точність перекладу;

г) від того, наскільки підготовлений до сприйняття слухач.

Таким чином, якщо в ситуації бесперекладного спілкування вибір того чи іншого варіанту тлумачення цілком залежить від одержувача тексту, то при перекладі між одержувачем і вихідним текстом з'являються інформаційний фільтр у вигляді перекладача і

новий текст, що володіє іншими, в порівнянні з оригіналом, властивостями.

При перекладі ж художнього твору ланцюжок факторів, які поділяють авторський задум і читацьке сприйняття, виявляється значно довшим. Сюди додаються численні національно-культурні відмінності, закріплені як в мовних формах, так і в сформованих системах асоціацій, схематичного відображення дійсності, в традиційних жанрових та композиційних формах, у значущості тієї чи іншої ритмічної організації тексту, того чи іншого типу рими (якщо мова йде про поезію) [8].

Чим вище рівень художньої образності тексту, тим вище ступінь залежності цього тексту від тієї національної культури, в рамках якої він створений, і тим складніше завдання перекладача.

Перенесення художнього тексту з одного культурного середовища в інше може здійснюватися по-різному в залежності від мети, яку ставить перед собою перекладач [5]. Найпростіша мета-відтворення фабули. Такий переклад практично не зачіпає художньої суті твору, проте вже й на цьому рівні можуть виникати міжкультурні відмінності, що перешкоджають розумінню сюжетні основи твору читачами оригіналу. Різні культурні традиції, різні системи цінностей, загальноприйнятих оцінок і норм поведінки можуть робити вчинки персонажів незрозумілими, невмотивованими для читачів перекладу, оскільки перекладач лише механічно відтворює події.

Художній твір може перекладатися для того, щоб познайомити читачів з особливостями життя іншого народу, з його історією, звичаями, традиціями, з його національним менталітетом. У цьому випадку перекладачеві доводиться практично повністю відмовлятися від національно-культурної адаптації тексту, максимально зберегати в тексті реалії, калькувати фразеологізми, додаючи перекладу обширних коментаріїв [4]. Такий переклад виконує функцію, яку можна умовно назвати країнознавчою, однак він практично виключає відтворення художньої образності оригіналу.

Отже, художній текст може перекладатися для того, щоб познайомити читачів з творчістю письменника, творів якого вони не можуть прочитати в оригіналі через мовний бар'єр. У цьому випадку відтворення в першу чергу вимагають саме художні аспекти тексту. На відміну від двох перших випадків, де перекладач переважно мав

справу лише з однією функцією тексту - функцією повідомлення, тут поряд з нею надзвичайно важливою виявляється функція впливу. Саме в цьому випадку національно-культурна обумовленість тексту виходить на перший план. Це пояснюється тим, що створення художнього образу завжди спирається на наявність у автора і читача якогось запасу загальних для них фонових знань, історичних, літературних, культурних асоціацій, на якое уявлення про певну систему цінностей (яку вони можуть приймати або не приймати, але яка так чи інакше присутня в їх свідомості). Перекладаються не слова, а концепти. Позбавлений цього фундаменту образ руйнується. Тільки збагачене асоціативними зв'язками слово здатне бути основою образу. Все це створює серйозні проблеми при перекладі, так як читач перекладу - представник іншої культури, що має інші фонові знання, інший набір асоціацій, що спирається на інші концепти. Взагалі, читач перекладу ніколи не може «співпасти» з читачем оригіналу щодо сприйняття художнього тексту. А якщо врахувати, що зазвичай автор художнього твору свідомо чи підсвідомо адресує його певному колу читачів, то комунікативні втрати в перекладі неминучі, оскільки таких читачів у іншій культурі просто не може бути. Перенесення образної системи з однієї культури в іншу відбувається не тільки при перекладі і може призвести до двох прямо протилежних результатів [4]. Особливо часто виникає при перекладі на іншу мову поетичних текстів. У поетичному тексті (особливо в коротких віршах) в кожному слові з'являється така висока концентрація змісту і значень, кожне слово обростає такою кількістю асоціативних зв'язків, що невдача в передачі одного слова найчастіше означає невдачу в перекладі усього вірша [8]. Саме тому поезія так погано піддається перекладу, а наші уявлення про зарубіжних поетів в значній мірі визначаються власним поетичним талантом перекладача. Не маючи можливості прочитати оригінал, читач вірить, що в перекладі написано «те ж саме», і змушений з перекладу давати оцінку творчості автора. Навіть у випадку талановитого перекладу образ поета в перекладі виходить дещо іншим, ніж в оригіналі. Все питання лише в ступені цієї відзнаки.

Відтак, при художньому перекладі шлях від автора оригіналу до отримувача переказу виявляється довгим і складним. У тому випадку, якщо сприйняття тексту перекладу істотно відрізняється від

авторського задуму і від сприйняття цього тексту читачами оригіналу, така кількість факторів, які втручаються в спілкування автора оригіналу і читача перекладу, дуже ускладнює пошук тієї ланки, в якій стався інформаційний збій. Але зустрічається іноді такий особливий вид міжкультурної комунікації, як автопереклад, виконаний письменником-білінгвою, який дозволяє значно спростити модель, виключивши з неї як проблему розуміння оригіналу, так і проблему мовної компетенції перекладача. У цьому випадку простіше розібратися в тому, за рахунок чого не відбулася повноцінна комунікація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д., Вознюк О. В., Левківський М. В. Деякі аспекти нової виховної парадигми (в контексті творчості А. С. Макаренка) // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1 (30). – С. 5-17.
2. В. С. Библер. От наукоучения - к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век. - М., 1991, с. 296.
3. Анна Вежбицкая. Семантические универсалии и описание языков. М., 1999, с. 283-284.
4. Э. Т. А. Гофман. Собр. Соч.: В 6-ти тт.: Т. 1. / Под ред. А. Б. Ботниковой, А. С. Дмитриева, А. В. Карельского, М. Л. Рудницкого. М., 1991, с. 262.
5. Ю. Н. Караулов. Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть. М., 1999, с. 89.
6. Ю. М. Лотман. Механизмы культуры // Избранные статьи в трех томах. Т. III. Талин, 1993, с. 326.
7. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.
8. Г. Фреге. Смысл и денотат // Семиотика и информатика: Вып. 35. М., 1997, с. 354. 42